

dilmekteyse de bu risâlelerin birçoğu kaybolmuştur. Bunlardan Mehmed Şâkir'in *Nâtku's-savâb* adlı risâlesi günümüze kadar gelmiştir. Bunlara Muzaffer Ozak'ın *İrşâd, Envârü'l-kulûb, Zînetü'l-kulûb, Aşk Yolu* gibi eserlerini ilâve etmek gerekir.

Tekkelerin kapatılmasından sonraki yıllarda faaliyette olduğu bilinen yegâne Cerrâhî şeyhi İbrahim Fahreddin Efendi'dir. Âsitâne postnişini iken tekkelerin kapatılması üzerine türbedar olmuş, bu tarihten sonraki güç şartlarda tarikatı sürdürmeyi başarmış, 1964'te şeyhlik makamını halifelerinden Muzaffer Ozak'a bırakmıştır.

Muzaffer Ozak döneminde (1964-1985) topluma açılarak yeni ve güncel bir nitelik kazanan Cerrâhiyye, şeyhin sohbet ve eserleriyle Batı dünyasına ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kadar ulaşmış, buralarda tekkeler açılmıştır. Muzaffer Ozak'ın ölümünden sonra makama İbrahim Fahreddin Efendi'nin halifelerinden Sefer Dal geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdüllatif Fazlî, *Gülşen-i Azîzân* (Toköz ailesi kütüphanesinde), vr. 5^a, 8^b, 23^b; a.mlf., *Gülşen-i Azîz*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1099, vr. 3^b, 4^a, 5^a, 13^a; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 212^a, 214^a, 216^b; a.mlf., *el-Kaulü'l-mübîn fî ahvâli's-Şeyh Nûreddin*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 813, vr. 29^b-30^a; *Tomar-Halvetiyye*, s. 36, 96-98; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, V, 37-54; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, İÜ Ktp., TY, nr. 9290, vr. 151^b, 152^a, 155^a; Bandırmalızâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s. 40; a.mlf., *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 6; Mehmed Sâmî, *Esmâr-ı Esrâr*, İstanbul 1316, s. 44-45; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşî), s. 70; İbrahim Fahreddin, *Envâr-ı Hazret-i Pir Nûreddin el-Cerrâhî*, Türk Tasavvuf Müsiki ve Folklorunu Araştırma ve Yaşatma Vakfı Kütüphanesi (İstanbul); Yahyâ Âgâh, *Fütüvve-i Esrâr-ı Tâc-ı Saâdet* (yazma, Nihat Azamat'taki fotokopi), s. 92; Şenay Yola, *Schejch Nured-din Mehmed Cerrahi, und sein Orden*, Berlin 1982, s. 38-44; Fulya Atacan, *Sosyal Değişme ve Tarikat. Cerrahiler*, İstanbul 1990, s. 44, 86-95; Samuel Anderson, "Dervish Orders of Constantinople", *MW*, XII (1922), s. 53-61; Nihat Azamat, "Nureddin Cerrahi", *TDEA*, VII, 84-85.

ŞENAY YOLA

CERRÂHİYYE-İ İLHÂNİYYE

(جراحی الخانیة)

XV. yüzyıl hekimlerinden
Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin'in
Fâtiş Sultan Mehmed'e
ithaf ettiği tıp kitabı.

Endülüs İslâm hekimlerinden Ebül-Kâsim ez-Zehrâvî'nin (ö. 427/1036) *Kitâbü't-Taşrif limen 'aceze 'ani't-te'İff* adlı tıp kitabının XXX. bölümünü teşkil

eden cerrahlıkla ilgili kısmın büyük ölçüde tercümesi olmasına rağmen fazladan iki fasıl ile bazı aletlere ve hasta tedavilerine ait minyatürler ihtiva etmesinden dolayı ondan ayrılır. 870 (1465) yılında yazılan kitap, XV. yüzyıldaki Türk cerrahlığının seviyesini göstermesi yanında o devir Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini yansıtabilecek tarzda harekelenmiş bir eser olmasından dolayı da Türkçe'nin gramer ve fonetiği açısından kaynak durumundadır; ayrıca minyatürleriyle de sanat tarihçilerinin araştırmalarına konu olmuştur.

1927'de Ali Canip'in (Yöntem) ilim âlemine tanıtmasından itibaren günümüze kadar çeşitli yönleriyle incelenmiştir (bk. bibl.). Eserin üç nüshası mevcuttur. Bunlardan Paris Bibliothèque Nationale (Suppl., Turcs, nr. 693) nüshası ile İstanbul Millet Kütüphanesi (nr. 79/353) nüshası Sabuncuoğlu'nun kaleminden çıkmıştır. Çapa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kütüphanesi'nde bulunan üçüncü nüsha (TY, nr. 263), sayfalarından birçoğu eksik olmasına rağmen sanat değeri yüksek minyatürleriyle tanınmıştır. Bu üç yazmanın en mükemmeli, Fâtiş'e sunulan ve II. Bayezid'in mührünü taşıyan Paris nüshasıdır. Bu değerli eser bilinmeyen bir tarihte saraydan çıkarılmış, 1860 yılında Yâsincizâde İlmî Efendi tarafından bir Fransız hekimine hediye edilmiş ve 1871'de de Bibliothèque Nationale'e intikal etmiştir. 18 × 26,5 cm. ebadındaki bu nüsha, her biri on yedi satır hareketli Türk neshi ile yazılmış 205 varaktan teşekkül etmektedir. Cetvellerle dikkat çekmesi istenen başlıklarda kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Üç sayfalık önsöz, beş beyitlik bir şiir ve yirmi üç sayfalık bab ve fasılları gösteren bir fihristten

Cerrâhiyye-i İlhâniyye'nin müellif nüshasında minyatürlü bir sayfa (Bibliothèque Nationale, Suppl., Turcs, nr. 963, vr. 186^a)

Cerrâhiyye-i İlhâniyye'den bir minyatür (Millet Ktp., Tıp, nr. 79/353, vr. 47^a)

muhtelif hastalıkların dağlama yoluyla tedavisini elli altı minyatür ve on bir cerrahî alet şekliyle, doksan altı fasıl olan II. bab, çeşitli ameliyatları elli sekiz minyatür ve 146 cerrahî alet şekliyle ve otuz altı fasıl olan III. bab da kırık ve çıkıkların tedavisini yirmi dört minyatür, on bir alet şekliyle tarif eder. Dağlamayla ilgili tedavi noktalarının bir kısmının akupunktur noktaları ile ayniyet gösterdiği anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Süheyl Ünver, *Şerefeddin Sabuncuoğlu Kitâbü'l-Cerrahiye İlhaniye (Cerrahnâme)*, İstanbul 1939; a.mlf., "Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Cerrahiyye Kitabında Göze Ait Bahisler, Resimler ve İzahları", *Göz Kliniği*, I/3, İstanbul 1943; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 51-52, 57; N. Baylav, *Fatih Sultan Mehmed Devrinde Telif, Terceme ve İstinsah Edilen Tıp Eserleri ile İllaçlar*, İstanbul 1953, s. 5-38; Veliççe Kılıçoğlu, *Cerrahiye-i İlhaniye*, Ankara 1956; P. Huard — M. Drazen, *Le Premier Manuscrit Chirurgical Turc, Charaf ed-Din (1465) et Illustré de 140 Miniatures*, Paris 1960; Sartton, *Introduction*, I, 1216-1217; M. S. Spinx — G. L. Lewis, *Abulcasis on Surgery and Instruments of the Welcome Institute of Medicine*, London 1973; Ali Haydar Bayat, "Türk Tıp Tarihinde Akupunktur ve Dağlama Tedavisi", *Şerefeddin Sabuncuoğlu*, Kayseri 1985, s. 179-187; a.mlf., "Amasyalı Sabuncuoğlu Şerefeddin Bibliyografyası", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, nr. 2 (1988), s. 92-101; Ali Canip [Yöntem], "Cerrahiyetü'l-Haniye: Tababet Tarihimiz Nokta-i Nazarından Mühim Bir Eser", *HM*, II/42 (1927), s. 303; F. K. Beksan, "Cerrah Sabuncuoğlu Eserlerinin Ebulkasım Zehravi Eseri ile Mukayesesi", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, III/11, İstanbul 1939, s. 96-101; N. Şehsuvaroğlu — Gönül Güreşsever, "Bilim ve Sanat Tarihi Bakımından Sabuncuoğlu Cerrahiyesi", *Kültür ve Sanat*, sy. 4, Ankara 1976, s. 44-51; Nil Sarı, "Cerrahiyetü'l-Haniye'de Dağlama Yoluyla "Mâl-i Hülya" Tedavisi ve Akupunktur Yöntemi ile Karşılaştırılması", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, nr. 2 (1988), s. 85-91; Adnan Terzioğlu, "Şerefeddin Sabuncuoğlu, Fatih Döneminin Ünlü Türk Hekimi", *TT*, XVI (1991), s. 28-30.

ALİ HAYDAR BAYAT